

HUSDYRENE'S TILPASNING TIL DET GRØNLANDSKE KLIMA

Af driftsbestyrer *K. N. Christensen*

Når mennesker af en eller anden grund forlader deres hjemstavn for at bosætte sig et nyt sted, hvor måske ingen mennesker bor, hænder det, at de medtager husdyr i håb om, at også de vil kunne tilpasse sig de nye forhold, selv om klima og ernæringsbetingelser er meget forskellige fra det tilvante. Mennesket selv har en umådelig tilpasningsevne. Det kan ved at ændre klædedragt og ernæring modvirke klimaets forandrede indvirkning. For dyrene går det ikke helt så let, selv om de er i besiddelse af en ikke ringe tilpasningsevne. Mennesket kan meget vel indstille sig på at blive flyttet fra tempereret til tropisk klima eller omvendt, men husdyrene kan som regel ikke tåle dette, med mindre man ad kunstig vej giver dem beskyttelse mod klimaets ændrede indvirkning. Derimod tåler husdyr lettere at blive flyttet fra et tempereret til et mere koldt klima eller omvendt, idet de efter nogen tids forløb enten får et tykkere hårlag og et større beskyttende fedtlag, eller ved overflytning til varmere klima taber pelsen og fedtet, hvorved legemets afgivelse af varme reguleres.

De grønlandske husdyr — bortset fra slædehundene — har hele tiden været knyttede til indvandrere udefra. Da de islandske landnamsmænd under Erik den Rødes ledelse omkring år 1000 bosatte sig i Sydvestgrønland, medførte de husdyr. Udgravninger viser, at får, heste og kvæg har været almindelige. Mulig har man i sjældne tilfælde holdt svin. Husdyrene har næppe haft vanskeligheder med at tilpasse sig grønlandske forhold, idet klimaet på Island og i Sydgrønland ikke har været så forskelligt, så det har betydet væsentlige ulemper. Ernæringsbetingelserne i det hidtil ubeboede Sydgrønland har sikkert været fuldt så gode som på Island. Der er ingen tvivl om, at nordboernes husdyr har været meget små og primitive i forhold til vore dages husdyr, men til gengæld har de sikkert været yderst sejge og hårdføre. Ydeevnen i form af kød eller mælk må have været meget ringe. Til gengæld synes der at have været overordentlig mange køer, idet udgravninger af stalde fra nordbotiden tydelig viser dette.

Da mulighederne for højbjergning ikke kan have været særlig gode, må man antage, at der har været meget lidt vinterfoder til rådighed for hver ko. Kvæget har formodentlig gået ude største delen af vinteren og kun været på stald i særlig ugunstige perioder. Mange stalde fra den tid er så velbevarede, så man tydelig kan se, hvormange køer, der har stået

Får i Sydgrønland

Foto: Chr. Vibe

i dem, idet båsene er adskilte med store, flade sandsten, de såkaldte båsesten. En udgravet stald ved Kagssiarssuk viser, at der har været plads til 12 dyr i to rækker, adskilt af en smal midtergang med afløb. Stalden har været omgivet af en ca. 3 meter tyk jordmur, hvorigennem førte en kroget indgang. Målene i stalden viser, at køerne næppe kan have været mere end godt halvt så store som de grønlandske køer i nutiden. Dette stemmer også godt med de rekonstruktioner, man har af middelalderkøer i Danmark, idet disse viser, at der har været køer, som ikke var meget større end en velvoksen ged. Da tamkvæget formentlig nedstammer fra den vilde urokse, der var større og kraftigere end Middelalderens kvæg, må dette være blevet mindre som følge af en tilpasning til de mere hårde levevilkår, der har gjort sig gældende i Skandinavien i al almindelighed samt i særdeleshed i de endnu mere nordlige og barske egne på Island og i Grønland. Kvægets hårdførhed er blevet forøget på bekostning af størrelsen. Det enkelte dyrs krav til fodermængde har været langt ringere end det krav, der stilledes af den kraftige og robuste urokse, som var hjemmehørende i mere milde og frodige omgivelser.

De middelalderlige husdyr i Grønland forsvandt sammen med nordboerne omkring år 1500. Da kolonisationen igen påbegyndtes efter Hans Egedes ankomst i 1721, indførtes igen husdyr. Denne indførsel var antagelig præget af nogen tilfældighed, og de husdyr, som mellem 1721 og 1906 kom til Grønland, har formentlig været privat rekvirerede. Der er grund til at tro, at de indførte får og køer har stammet fra Danmark eller Norge. Til Julianehåb distrikt indførtes får og kvæg før 1780. Man mener, at disse dyr var af jysk oprindelse, men de kan også godt have været fra Norge. Mulig kan arkivsager fra den tid give oplysninger herom. Den kvægstamme, der før 1780 indførtes til Julianehåb, eksisterer endnu, men er i de sidste 30 år gentagne gange blevet krydset med mere forædlede tyre fra Danmark. Gennem en enkelt ko fra Ivigtut har de desuden fået tilført lidt blod fra den hollandsk-frisiske kvægrace i Kanada. Kvægstammen, der før 1925 fandtes i Sydgrønland, lignede påfaldende det jyske kvæg, som det må have set ud på stavnsbåndets tid. Køerne var sortbrogede, små, senede og utrolig modstandsdygtige mod såvel klima som sulteperioder. Vore dages malkekvg i Sydgrønland er mere kødfuldt og yder langt større mælkeudbytte end for 30 år siden, men de kræver også mere foder og pasning. Udviklingen har dog i så henseende nogenlunde kunnet følge trit med kvægets større krav.

Indfører man en forædlet malkeko fra Danmark til Sydgrønland, observerer man ingen særlige vanskeligheder ved tilpasningen til klimaet. Selv om koen i den ret kølige sommer færdes frit ude hele døgnet sammen med de øvrige køer, generer det den øjensynlig ikke. Mælkeydelsen vil dog næsten altid gå tilbage, da det vil være umuligt at give koen så meget kraftfoder som i Danmark, idet det vil være urentabelt under grønlandske forhold. Man må nøjes med en lavere ydelse på basis af billigere fodermidler af grønlandsk oprindelse. I tilfælde af, at et meget sent indtrædende forår gør det nødvendigt at rationere fodermengden stærkt, vil den forædlede ko reagere stærkere end den mere primitive. For kun få år siden levede mange køer på sultegrænsen, navnlig den sidste del af vinteren, og det kunne den primitive, senede ko ofte klare forbavsende godt, men en mere forædlet ko vil bukke under for en sådan behandling, selv om den på bekostning af kødmængde og mælkeydelse kan tåle en hel del. Heldigvis bliver det sjældnere og sjældnere, at kvæget må leve på sultekost, simpelthen fordi det er en dårlig forretning for ejerne. Men endnu er vinterfodringen langt fra god, og det bevirker, at kvægstammen har tilbøjelighed til gennem nogle generationer at blive mindre, hvis der ikke en gang imellem krydses med indførte tyre.

Fårenes tilpasning er nær knyttet til racen. Der findes racer, der kun trives på lavland eller sletter, og der er andre racer, som trives bedst i bjergegne og slet ikke kan leve på fugtigt lavland. De fårestammer, der fra gammel tid har levet i Skandinavien, tilhører nærmest bjergfårene og er i nær slægt med hinanden. Det gamle, jyske får, som nu formentlig er forsvunden, hørte også til denne hårdføre landrace og har sikkert været indført til Grønland. Også lavlandsfår har været indført i ringe antal af private, men de får,

der har været indført i slutningen af det attende og første halvdel af det nittende århundrede, synes at være forsvundet omkring 1860—70. Da man senere — nemlig 1906 og 1915 indførte får, skete det på statens regning, og man valgte da klogelig racer, som i forvejen var tilpasset et klima, som lignede det grønlandske. De får, der indførtes i 1906, var færøske, men det var kun en snes stykker. I 1915 indførtes 180 islandske får. De to stammer har næsten samme egenskaber, men i vore dage er det næsten udelukkende får af islandsk afstamning, der findes i Grønland.

For disse to fårestammer var der ikke nogen egentlige tilpasningsvanskeligheder. Sommerklimaet i Grønland er omtrent som i hjemlandet, men vinterklimaet er en del koldere. Det sidste blev mærkelig nok en fordel og kræver sin særlige forklaring. Færøerne og Sydisland har et relativt mildt vinterklima, hvor tøbrudsperioder med regn ofte er almindelige. Men dette bevirker, at vegetationen udvaskes og berøves næringsindhold og vitaminer, hvorfor det sidst på vinteren er meget lidt værd for udegående får. I Sydgrønland sker der dette, at frosten sidst på efteråret indtræder ret pludselig, mens en stor del af vegetationen endnu er grøn. Den frosne vegetation dækkes ofte hurtigt af et ikke særlig stort snelag. Frosten og sneen i forening konserverer planterne, så de beholder en stor del af deres næringsværdi og vitaminindhold. Såfremt ikke unormalt stort snelag eller islæg på landet hindrer fårene i at komme til denne vegetation, kan de udmærket klare sig med udegræsning hele vinteren uden at tabe noget videre i vægt, men gør ovennævnte uheldige forhold sig gældende over en længere periode, bliver resultatet sult og dermed tab af mange får, hvis de ikke kan blive fodret på stald.

Medens kvægstammen viser en vis tilbøjelighed til at blive mindre, hvis der ikke nu og da tilføres nyt blod, er det modsatte tilfældet med fårestammen. Gennem de 38 år, den nuværende fårestamme har levet i Sydgrønland, er den blevet kraftigere og mere robust, skønt der i den tid kun er tilført nyt blod een gang i form af 6 væddere fra Island. Lammenes slagtevægt om efteråret ligger 4—5 kg højere end for lam af samme alder på Island. Fårestammen nærmer sig nu 20.000 stkr., og der er derfor ikke mere så stor fare for skadelig indavl.

Indført fjerkræ synes ikke at have nogen egentlig tilpasningsevne. Hvis en stamme høns passes rationelt med fodring, og staldforholdene er tilfredsstillende, trives de meget godt og kan give godt udbytte, men stammen synes tilbøjelig til hurtig at degenerere. Fortsættes avlen med den samme stamme nogle år, synes dyrene at yde mindre og mindre, idet såvel antal som størrelse af æggene aftager. Indavl og ukontrolleret krydsning med mindre egnede stammer kan dog mulig også være medvirkende til tilbagegangen. Udsættes hønsestammen for væsentlig ringere levevilkår, end den er vant til, går ydeevnen hurtigt tilbage, og dødeligheden stiger. En stadig fornyelse ved indførsel af nyt blod er som regel en betingelse, hvis ydeevnen skal holdes oppe på et rimeligt niveau, og en væsentlig forringelse i levevilkårene medfører hurtig degeneration eller uddøen.

Man kan samle de gjorte erfaringer i følgende: Indført kvæg har en ret god tilpasningsevne, hvis levevilkårene ikke forringes alt for meget. Islandske får og heste har ingen tilpasningsvanskeligheder. Fjerkræ kan ikke tilpasse sig, men kan meget vel trives og give tilfredsstillende udbytte, hvis de vante levevilkår bevares.

Foto: Chr. Vibe